

ИСАЕВА С.Н.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ
ИСАЕВА С.Н.
КНУ им. Жусупа Баласагына
Saira ISAEVA
KNU J.Balasagyn

ОМОР СУЛТАНОВ – МОДЕРНИСТ АКЫНЫ

ОМОР СУЛТАНОВ – АКЫН МОДЕРНИСТ

O. SULTANOV IS A MODERNIST POET

Аннотация: Макалада Кыргыз эл акыны Омор Султановдун поэтикалык издеништерин талдоого алынды. Анын «Тоо кнндөрн», «Жылдыздуу тнндөр» аттуу алгачкы жыйнактарынын "Отузунчу станция" жыйнагына чейинки издеништерин салттуу поэзия менен катарлаш жаңычылдыкка умтулуу аракеттерин айгинелесе, «Чарчоонун жнзгнчн ыры» ырлар цикли анын жаңычыл гана эмес, модернистик багытка жол салган акындардын бири экендигин айгинеледи. Макалада кыргыз поэзиясында жаңы крнннш катары кабылданган мына ушул «Чарчоонун жнзгнчн ыры» кеңири талдоого алынат. Андагы ырлардын формалык жана мазмундук өзгөчөлүктөрүн бирдикте каралып, акындын чыгармачылык индивидуалдуулугу айкындалат. Акындын поэтикалык ой-толголоорунун тереңдигин жана аларды ачып бернндөгн чеберчилигин талдоо бул эмгектин негизги максаты болуп эсептелет.

Аннотация: Объектом исследования данной статьи является поэтические искания народного поэта Омора Султанова. Его первые сборники, как «Горные дни», «Звездные ночи» являются результатом сочетания традиционных и новаторских находок. В стихах «Сотая песня усталости» поэт предстает перед нами не только как новатор, но и как поэт проложивший путь к модернизму в кыргызской поэзии. Исследователем предприняты попытка дать развернутый анализ книги «Сотая песня усталости», была воспринята обществом как новое явление кыргызской поэзии. Формально-содержательные особенности его стихов рассматриваются в сравнении творчеством других поэтов, что способствует выявлению творческой индивидуальности поэта. Раскрытие мастерства поэта, определение глубины его поэтических размышлений является основной целью данного исследования.

Annotation: This article attempts to explain how the creative quest of the Kyrgyz national poet, the classic Omor Sultanov, found its plays in Kyrgyz poetry, especially as a modernist poet. The first two collections of the poet —Days of the Mountains (1961) and —Starry Nights (1965) played an important role in the growth of creativity, and the collection —Thirtieth Stop introduced the poet to the Kyrgyz people as a creator, innovative, modernist poet.

The poet's collection The Hundredth Song of Fatigue, in which the eponymous poetic cycle is a new phenomenon in Kyrgyz national poetry both in content and form, opened with an analysis of poet's poems in the formation of a free form of Kyrgyz poetry. From the first to —t he hundredth song of fatiguel, each of them has a theme, which considers the artistic depiction of real events from the poet's life as a feature of the work, emphasizing that such a poetic cycle is a new phenomenon. in Kyrgyz poetry songs such as —Longing, —Hearing, —Voicel, —Refugeel, —Gloves were cited as examples.

Негизги сөздөр: поэзия, модернизм, жаңычылдык, чыгарма, поэтикалык цикл, мазмун, форма, эркин ыр.

Ключевые слова: поэзия, модернизм, новатор, произведение, поэтический цикл, содержание, форма, стихи

Key words: poetry, modernism, innovation, work, poetic cycle, content, form, free song.

Кыргыз поэзиясынын классиги аталган **Омор Султанов** поэзия астанасын аттаган учурда, тагыраак айтканда, 1960-жылдардын баш ченинде дүйнөнүн көркөм аңдап билип, кабыл алууда жаңычыл процесстер башталып, кыргыз поэзиясына, прозасына, драматургиясына да турмуштук даярдыгы жеткилең, теориялык билими терең, дүйнөлүк адабиятты да мыкты билген кыргыз жана чечкиндүү чыгармачыл топ келип кошулуп, саясаттан кыйла алыс көркөм-эстетикалык көз караштардын ачык да, көмүскө да таймашууларына, тирешүүлөрүнө жол ачылган. Көп жагынан мурдагыга окшобогон адабият жанр ачып, окурмандардын да ага көз карашы өзгөрүп, активдешип, эңгемдүү ортосунда эриш-аркак мамиле жаралган. —Кыргыз кылым (О.Ибраимов) катары мүнөздөлгөн бул мезгилде кыргыз адабияты союздук аренага, андан ары дүйнөлүк окурманга сапар таштаган эле. Дал ушундай —формалык, стилдик ар тирден тирден, мазмундук, философиялык тереңдиги артып, сапаттык жаңы жетишкендиктер көбөйгөн | [1,257] мезгил О.Султановдун акындык тагдырына чоң мектеп болуп берди. Балалыгы согушта өтүп, андан кийин жетимдик турмуштун каатчылыгын баштан кечирсе да, билимге умтулган жаш акындын чыгармачылык тушоосунун кесилиши дал ушундай кыргыз адабиятынын тарыхый өнүгүшүнүн кайнап турган учуруна туш келген. Акындын тагдырындагы мындай "шыбага" бир чети жакшы болсо, бир чети кооптуу да болчу. Анткени, дүйнөнүн көркөм-эстетикалык жактан өздөштүрүнүн жаңыча жолуна түшкөн ошол кездеги кыргыз поэзиясынан өз ордун, өз стилин таап, акын катары "жашап калуу" оор жана тийишсиз, тынымсыз жана ар тараптуу чыгармачылык изденүүнүн талап кылаары айтпаса да түшүнүктүү эле.

Ошол мезгилде көп акындарга муза болгон Алыкулдун поэзиясын туу тутуп, алгачкы чыгармачылыгында ага канчалык таасирленсе да, ошончолук тездик менен анын таасиринен чыгып, О.Султанов өзүнүн акындык жанр, өздүк стилин таап кеткен саналуу акындардын бири болду. Буга биринчиден ошол кездеги көркөм-адабий кырдаал, андагы ыкчам жана ар тараптуу изденүүлөр таасир этсе, экинчиден аны акындын өзүнүн тынымсыз чыгармачылык чабыттарынын натыйжасы катары караганыбыз туура болот. Акындын алгачкы —**Тоо киндөрү** (1961) аттуу жыйнагында Алыкулдун "нын" угулуп, жаш акын улуу акындын жетегинде турганы кадимкидей сезилип турса, арадан көп өтпөй жарык көргөн **"Жылдыздуу тиндөр"** (1965) аттуу экинчи жыйнагында эле акын өсүү жолуна түшүп, —эмоциялык —психикалык мааниге ылайык интонациялык, ритмикалык темп менен жана лексикалык—синтаксистик колорит түзгөн, өзүнүн ар тирден абалдагы акындык толгонууларына шайкеш келген сүрөттө, туюнтуу каражаттарын табууга, кыскасы, мазмун менен форманын гармониялуу биримдигине жетишүүгө [2] умтулганы байкалган. Качан гана 1968-жылы **"Отузунчу станция"** жыйнагы жарык көрүү менен акын кыргыз журтчулугуна өз стилин биротоло тапкан, жаңыча көз карашка каныккан, сезим—туюмду берүүнүн жаңы кырларын чебер ачып бере алган новатор, б.а., модернизмге ыктаган акын катары көрүнө алды. (Советтик адабият таанууда буржуазиячыл коомго гана тиешелүү деп эсептелген терс маанидеги "модернизм" термини анын чар тарабын толук чагылдырбаса да аныгында мына ушул эле "жаңычыл же новатор" түшүнүктүн бере тургандыгын эске алып,

аны мурдагыдай жаап-жашырбай эле тикелей маанисинде колдонууга болот деп эсептедик - С.И.). Дал ушул жыйнагынан баштап О.Султанов Алыкулдун таасиринен арылып, ʒзннн индивидуалдуу акындык жнзнн ачты да, кыргыз поэзиясына дагы бир ʒзгʒчʒ таланттуу акын келгени дайын болуп калды. Салттуу формада жазылган ырларга караганда эркин формадагы ырлардын басымдуулугу анын сырткы бʒгʒнчʒлнн болгону менен иш жнзндʒ акындын днйнʒнн кʒркʒм-эстетикалык чагылдыруунун, б.а., кʒркʒм-поэтикалык аң-сезимдин Алыкулга таптакыр окшобогон концепциясын тутунганы айдан ачык кʒрнндн. Дал ушул жыйнагында ачыкталган акындын стилдик ʒзгʒчʒлнн **“Чарчоонун жнзннчн ыры** | жыйнагында биротоло калыптанып, кыргыз поэзиясында эркин ыр формасынын мнмкннчлнн андан кем эмес экендигин айгинелеп, С.Эралиев баш болгон бир катар акындар менен бирдикте ал аны улуттук поэзиянын жат эмес, ʒзднк менчигине айландырууга кайталангыс эмгек сиңирип, ушунун ʒзн менен андагы жаңычыл-модернисттик багыттын кʒрнннктнн ʒкнлн болуп калды.

Модернизмдин сырткы, же кʒзгʒ кʒрннʒ турган кʒрнннштʒрн катары кʒркʒм тексттеги —сʒзгʒ| болгон мамиленин ʒзгʒрншнн, ар бир адабиятта кылымдардан бери келе жаткан салттуулуктан четтеп, чыгарманын мазмунун жана формасын бир башкача жаңыртуу аракеттерин эсептесек, анын андан аркы себебин коомдук аң-сезимдеги, андан тереңирʒк алганда акындардын поэзияга болгон мамиле-кʒз караштарындагы ʒзгʒрннлʒрдʒн издесек болот. Натыйжада днйнʒлнк поэзияда узак убакыт нстʒмднк кылган формалык жана мазмундук салттарды жерип, жаңыларын издʒʒ аракетинде кеңири —эксперименттергʒл чыйыр салынат. Бирок ал эксперименттер совет адабиятында тншнннктнн себептерден улам Европа адабиятына караганда кыйла кеч ишке ашты. Ошондо деле жаңы эксперименттердин баары тең алынып кетпей, алардын айрымдары гана ʒнннп-ʒрчнп, бирок анын убакыт таразасынан ʒтпʒй калган тнрлʒрн кийин деле маал-маалы менен поэзияда кайра жаңырып, бирде кнчʒп, бирде басаңдап, же дымып, ʒчнп калган кʒп учурлар болгон. 60-70-жылдардагы кыргыз поэзиясында деле ушундай болду да, О.Султановдун чыгармачылык изденннлʒрн анын бир айкын жана натыйжалуу мисалы катары кызмат ʒтʒдн.

Модернизмдин дал ушул ʒзгʒчʒлннктʒрнн эске алсак, **“Чарчоонун жнзннчн ыры** | жыйнагы, андагы ушул аталыштагы поэтикалык цикли кыргыз улуттук поэзиясында мазмундук жактан да, формалык жактан да жаңы кʒрнннш болуп калды. Чарчоонунун биринчи ырынан жнзннчн ырына чейин ар бирине тема коюлуп , алардын ар бир бирин акындын жашоосунда болуп ʒткʒн чыныгы окуялардын кʒркʒм-философиялык интерпретациясы катары карасак болот. Мына ушундан улам —О. Султановдун кошо жнннн тартышкан дагы бир жаңылык - биздин поэзиядагы психологизм. Аталган кʒрнннш султановдук поэзияда ички интеллектуалдуулук, жаркын драматизм менен айкалышып, андагы сыр жашырбагандык окурманды ʒз днйнʒсннʒ ого бетер байырлантип, ырларды кʒднлннʒ жат кылат,| - деген тыянак ʒтʒ жʒнднн кʒрннʒт [3,437]. Акын ʒзнннн поэтикалык романы тууралуу —Мен —Адамдын турмушуна| чейин жалаң ʒзнм жʒннндʒ жазып келиптирмин. Ал эми —Адамдын турмушунда| XIX-XX кылымдарда жашаган адамдардын ким экендигин, алар кандай турмуш ʒткʒргʒннн, эки кылым учурундагы ʒзгʒрннштʒргʒ дуушар болгонун, коом кандай ʒзгʒрннштʒрдн алып келгенин айткым келди | [4, 4], - деп айтканы бар. Бул акындын ымандай сыры. Анткени чынында ыр менен жазылган романына чейин ар бир ырында акындын ʒзнннн личносттук жнзн кʒрнннп, днйнʒнн кабыл алууда, аны кʒркʒм чагылдырууда башкаларды кайталабаган жол менен кетти.

Модернизмдин белгилери снрѣттѣ, скульптурада кѣзгѣ кѣрннп, музыкада салтка сыйбаган ыргактар абалында кулакка угулуп турса, кѣркѣм адабиятта анын —каны -жаны|| болгон сѣздѣ (текстте) жатат. Сюжет, композиция же жѣн гана ой толгоо иретинде белгилнн бир ыраатка салынган мына ошол сѣздѣрдн (тексттердин) жыйындысы аркылуу гана адабий чыгарманын идеясы, маани-маңызы, образдары ачыкка чыгарылып, поэтикалык ажардуулугу канчалык экендиги кѣрннѣт. Поэтикалык жана прозалык кѣркѣм тексттин тулкусунда сѣздѣн башка эч нерсе жок. Сѣз гана анын ажарын ачат же кутун качырып, карапайым —сѣздѣр жыйындысына|| айлантат. Ал эми поэзияда орду менен колдонулган сѣз же сѣз айкалыштары айрым строфаларга бириге келип, семантикалык тнр-тнспѣлнн ѣзгѣртѣт да, кадимки оозеки кепте колдонулуп келгендей болбой, башкача жаңырып, кубулуп кетет: тике маанисинен тышкары кошумча, кѣмнскѣ, кыйыр, ѣтмѣ маанилерге ээ болуп, кулпуруп чыга келет. Дал ушул сѣз менен зергердей иштѣѣ жѣндѣмн О.Султановдун —Чарчоонун жнзннчн ырында|| даана кѣрннѣт. Бул албетте, акындын сѣзднн касиет-сапаттарын сезип-туя билген табигий-интуитивдик сапатына, так ошол текстте (строфа, ыр сабында, сѣз айкалышында) башкача жаңырган сѣздн анын ондогон-жнздѣтѣн эквиваленттеринин ичинен таба билнн шык-жѣндѣмннѣ (изденннсннѣ) байланыштуу эле. —Чарчоонун жнзннчн ырында|| акын дал ушул "кудурети чексиз" сѣзднн тереңдигин жана кѣп кырдуулугун ача алган чеберчиликтин потенциалын кашкайта далилдеди. Аң-сезимине катуу таасир этип, ѣмнр бою ѣчпѣс болуп калган окуялардын тизмегин акын шарттуу тнрдѣ "**чарчоо**|| деп атайт да, ага кѣп катмарлуу семантика тартуулайт, б.а., ал ѣтѣ кѣп маанилнн, экцистенциалдык функция кѣтѣргѣн кѣркѣм-философиялык термин болуп чыга келет. Жыйнактын биринчи ыры "**Кусалык**" деп аталып, анда "сыры кетсе да, сыны кетпеген ", жнрѣктнн тнпкнрнндѣ сакталып калган бала кезде бир болгон иш баяндалат:

Чарчоонун биринчи ыры
 Жазылган кннн
 Эсимде
 Турат бннгн.
 экинчиби,
 нчннчнбн класста элек

Каникулга тарагандын эртеси болсо керек,
 эч кимге айтпай
 качып чыккан Мцыридей
 сагынычым кусага ѣтнп
 жндѣп жедеп
 жѣнѣднм апакемди издеп...
 Убакыт - кнн чыга элек.
 Алыстан
 Же бийиктен караганга
 Жердин бити сыяктуу
 болсом керек.
 Колумда таягым бар
 ѣзнмдѣн чоң
 жол билбейм
 Бирок, барам тоо аралап –

апамды издейм...
апам болсо кѣкнрѣк оорулуу эле.
Жан талашып
жылкычынын жанына
тигип алып
бир алачык,
кымызга барган эле...
Кусалык - коркунучтан жырткычыраак.
Чоң кайкы ашып,
Узунду кннн жол басып
(билбептирмин, жол дагы ушунчалык
болобу ыраак?)
калган кезде кѣз байланып
ѣзгмдѣн чоң таягымды
колума алып
алачыкка кирип барып
бир —баа-а! деп жыгылыпмын
апама канат жайып...

Бар эле
коркунуч да,
кубаныч да
бир ѣмнргѣ созулган ошол —баа-а! да.

Мени оорулуу кѣкнрѣккѣ кысып алып
апам дагы ыйлап жатты
кусалыктын бугун жарып.
Ошондо чарчаптырмын ушунчалык
эстей калсам азыр да
баардык жолду басып ѣткѣн
таманымдын алдында
зуу – зуу этип жер зуулдайт
башка нерсе угулбайт... [5,288]

Бр эмоционалдык-экспрессивдик жаңырыгы кнчѣтнлгѣн, же башка тнспѣл алган мннѣзгѣ ээ. Тике, ѣтмѣ, кыйыр, кѣмнскѣ, кошумча маанилер бириктирип турган сѣздѣр айкалышып келип, кѣркѣм тексттин эстетикалык, экспрессивдик кнч-кубатын пайда кылып, аны образдуу жана кѣркѣм кылып салган. Кызык жери - акын мына ушул биринчи ырга окурманга анча байкала бербеген, бирок бнтнндѣй жыйнакты кабылдоонун талабын кыйыткан ой киргизип койгон.

О.Султанов – модернист акын (2-макала)

Акын "чарчоонун биринчи ыры жазылган кнн" деп эмнени айтып жатат, чын эле экинчи-нчннчн класста ыр жазганын айтып жатабы же анда башка маани барбы? Албетте, бул сѣз айкашында башка маани, терең поэтикалык подтекст бар. Акын ошол экинчи -нчннчн класстын окуучусу кезинде ыр жаза баштаганын эмес, жнрѣгнндѣ кеткис болуп калган алгачкы турмуш сабагын айтып жатат. Ал апасына болгон балалык снйнгѣ жана сагынычка,

болгондо да ʋмнр ʋткʋнчʋ мʋэрими менен кайгысы ʋчпʋгʋн эне-бала сагынычы менен снйнгнсннʋ байланыштуу. Символикалык мааниге эʋ болгон ушул "кичинекей окуя" жыйнактагы ырлардын, андагы бардык "чарчоолордун" семантикасын аныктайт да, акындын ʋзн эле эмес, дегеле адам аттуунун бнткнл ʋмнрн так мына ушундай жаркын жана мунайым, кубанычтуу жана ʋкнттнн, ырахаттуу жана кайдыгер (ж.б.) чарчоолордон кураларын жалпылаштырып, ага философиялык-социалдык тнр-тнспʋл берип, жыйнактын "Чарчоонун жнзннчн ыры" деген аталышын аныктап койгон. "Жнз" деген сан албетте, шарттуу, ал ар бир адамдын турмушунда ар башка же эсепсиз десек болот. Ырдын тексти аркылуу берилген ой-идея, сезим-туюм палитрасы, кʋрнннш, кичинекей окуя окурманды ʋзннʋ тартып, ойго салат. Ырды окуп жаткан окурман кʋнмнш болуп калган кынтыксыз уйкаштыктын жок экенин (ушул жерде уйкашкандын баары ыр экен деген ойдун туура эмес экенин даана баамдайсың) эстен чыгарат да, жашоонун оң-терс, жагымдуу-жагымсыз жактарына ой жнртнп, жаш баланын психологиялык абалына кʋнлн ооп, ага ортоктош болуп калат. Демек, ой -идея, сезим-туюм жетегинде жнргʋн адам (окурман) нчнн поэтикалык те кстте ошолордун (ой-идея, сезим-туюм) нстʋмдннн кʋрннп турганы кажет. Андай болбосо, кубулган сʋздʋр канчалык кʋп болсо да, алар адамдын аң-сезимине жукпайт, таасир ʋтпей, жан днйнʋснн козгой албайт. Ал эми ой-сезим менен тнркнн касиеттеги сʋздʋрднн кереметннн айкалышуусуна, гармониясына жетишнн ар кимдин эле колунан келе бербейт. Акындык ʋнʋрднн оордугунун эң орчундуусу болгон мына ушул жагдайды эске алсак, О.Султанов сʋз менен иштʋннн зергери экенин, бирок анын артында ойдун тереңдиги менен чындыгы жаткандыгын далилдеген акын болуп чыгат. Ырдын негизинде турмуш чындыгы жатат. 1945-жылы Тосор айылын чоң тумоо каптап, сегиз адам каза болот. Анын бири акындын кʋкрʋк оорудан жапа чегип жнргʋн апасы эле. Жасалмаланбай, турмуштун чындыгына тʋп келе жазылган чыгармалардын таасири гана ушундай болот. Жада калса, поэзияга эч жараксыздай кʋрннʋн —баа-ал деген сʋз да мында ʋзгʋчʋ кʋркʋмднк жнк кʋтʋрнп, салмагы оор кʋйгʋйлнн маани камтууга жʋндʋмднн болуп турат.

Алтындай балалыгы, эс тарткан курагы согушка туш болгон акындын тагдырында далай кайгы-муң, айыкпас дарт сыяктуу эстеген сайын чарчаткан окуялар бир топ эле болуптур. Алардын бири —Чарчоонун жнзннчн ырындагы| экинчи —Угузуу| деген аталыштагы ырында жогорку ырдагыдай эле кыска, трагедиялык доош жаңырыгына толтурулган маанайда кʋркʋм снрʋттʋлʋт.

Чарчоонун экинчи ырын
жаздым кнздʋ.

Кннднн нуру алтын эмес,
кнмнштʋннп калган кезде,
желаргы уруп эрте-кечке
кнзднн кнчн
кайтып кайтпай турган эле.

Тʋлʋмнштнн фронттон ʋлʋн атасын
угузушту.

О, кудай пенде?!

Андай нндн угузбасын
пендем десе!

Энеси жок, атасы ʋлʋн

Тʋлʋмнш он тʋрт жашка жаңы келген

Киниге таң куланчөк

Эртең менен э-эн тереңден

Озондогон нн чыгарып турчу белем:

—Эми кайдан көрөйнн, байкем!! деген.

Дал ушул жан дүйнөгө, мээге сиңип, дүйнөнү чарк айланып жүргөн жоктоо сөзгү акынды өмүр бою чарчатты. Биз дайыма маркумду узатууга барганда угуп жүргөн «эми кайдан көрөйнн» деген сөз айкашы аркылуу (деги ушу сөздү колдонуп ушундай ыр жазууга болооруна да таң каласың) согуш убагындагы кайгы-муң, жакынынан ажыраган адамдардын чексиз ички кайгы-касиретти тирештирилип берилгендей сезилет. Анткени, ал кезде мындай трагедияны баштан кечирген он жашар Төлөмүш жалгыз эмес эле, андай жетимдер ондоп - жүздөп саналчу. Демек, жашоо-турмуштагы бул азап далай адамды чарчаттып, өмүрүнүн көзүнө көрүнбөй жандай келген мүнөттү экени окурмандын жүрөгүнө жетип, аны уйгугу сезимдерге курчабай койбойт.

—Чарчоонун || кийинки ырларында деле өйдө-төмөн кырдаалдардагы адам психологиясы улам тереңдетилип, турмуштун чечилгис жана ченемсиз татаалдыктарынын улам бир кыры ачылып жүрүп отурат. Акындын поэтикалык бул циклдагы ар бир ыры өзүнчө талдоого алынып, өзүнчө сөз кылууга татыктуу жана кенен материал болуп бере алат. Ошондуктан бул жерде акындын балалык кезиндеги кайгыга сугарылган окуяларын сүрөттөгөн айрым гана ырларын мисалга алуу менен чектелдик. Ал эми калган ырларында акын ар кыл жылдардагы турмуш көрүнүштөрүн жогорудагыдай эле бийик көркөмдүк деңгээлде сүрөттөп, алардын ар биринин сабактарын жүрөгүнөн өткөрөт, өзү менен кошо окурманды да "бирде отко, бирде сууга" салат. Алгачкы чарчоодон башталган турмуштун көркөм-поэтикалык жаңырыгы менен чындыгы узак жылдардын тарыхын ичине камтыйт. —Чарчоонун " ар бир ырында акын башынан өткөн турмуштун кадимки кино тасмага тарткандай эле сүрөттөп, монтаждап жүрүп олтурат. Аларда ыксыз ойкуп-кайкуулар, тирүүлүксүз же туюк маани, маңыз жок. Ар бир сөз өз ордунда туруп, ырлардын ар бири жана баары бир дем менен окулат да, өз-өзүнчө объектиге ээ болгону менен алардын баары кайра эле биригип келип ажырагыс, бузулгус бүтүндүктүн түзүлүшү, турмуш көйгөй жүрүшү тууралуу зор жана мунайым поэмадай кабылданат. Аларда майда-барат же маанисиз эч нерсе жок. А түгүл, акын ырларындагы түр, сызыкча, чекитке дейре көркөмдүк функция жүктөйт, аларды тушкелди колдоно бербейт. Булардын баары ошол кездеги улуттук поэзиядагы шексиз күтүнсүз көркөм-стилдик ыкма-каражаттардан, поэтикалык сүрөттөгү объектисине болгон жаңыча концепциянын жаралганынан кабар берген көрүнүштөрдөн эле. Даңазалуу япон акыны Акутагава Рюноскенин: —Сыртынан канча заңгырап көрүнсө да ортозаар чыгармалар терезеси жок бөлмөгө окшош. Анда турмуш өтөгө мүнөттү эмес, - деген таасын сөзгү бар. Ошол сыңары О.Султанов да жакшы менен жаманды, ортозаар менен мыктыны ажыратып, терең түшүнүп, уйкашкандын баары ыр эмес экенин аңдап билди да, турмуш чындыгын көркөм чагылдыруунун жаңыча жолдоруна издөө салып, бул жаатта поэзиянын мүнөттүнүн чексиз экендигин —Чарчоонун жүзүнүн ыры|| менен толук далилдеди. Бирди ыр кылгандай салттуу сырткы форма, ритм жана рифма сакталбаган учурда деле, ички уйкаштык менен ойдун логикалык тереңдиги шайкеш келсе, чыгарма кулпуруп, предметтүн, конкреттүн, образдуу болуп каларын көрсөттү. Көп сөз менен айтчу турмуш көрүнүштөрүн акын турмуштук бир деталды таамай, так сүрөттөгү менен жүрөгүнө мөңдөй басат. Ал эски теманы жаңылап, же жаңы теманы жаңыча форма берүүгө гана умтулбастан, ойду, сезим-туюмду берүүнүн эч кимге окшошпогон жаңы ыкмаларына издөө

салат, башкача айтканда, эскини жаңыртып, белгилнн салттуулукту бузуп, туюнтуунун башка бир жаңы формаларын жаратат. Чыгарманын аталышы эле окурмандын оюнда тнкшнмел суроолорго себеп болуп берет. Чарчоо жөнндө эсепсиз ырлар жазса болобу? Ал деги өзн эмне? Чарчоо деген сөздн мааниси канчалык терең жана кеп маанилнн, ошол эле учурда абстракттуу болсо да, алар акындын поэзиясында кантип конкреттнн жана таасын ой-сезимди чагылдырып, кантип кез алдыбызга кеп нерселерди чубатууга салган сапатка ытнп кетти деген жоопту деле талап кылбаган суроолор калкып чыгат. Анткени анын жообун турмуштук тажрыйбасы арбын адамдардын ар бири билип, туюп турат. Болбосо, биз чарчоо дегенде эле иштен, оорудан чарчаган, адамдык ыңыраак-төмөң мамилелерден чарчаган, жокчулуктан, саткынчылыктан чарчаган деп, деги койчу, турмуштагы чарчоолордун кеп тнрнн элестетебиз да, алардын жагымсыз жактары гана кеннлге уюп, алар кантип жаркын поэзиянын предмети болсун деген ойдун жетегинде турабыз. О.Султанов болсо, ошол жагымсыз кэрннгөн чарчоо тншнннгн бийик поэзиянын жагымдуу жана мунайым маанайга, турмуштук терең философияга сугарылган объектиси экендигин далилдеп, кэркөм-эстетикалык секирик жасаган ырлар циклин жаратат. Анда интеллектуалдуукка каныккан терең поэтикалык ойлор биз кеннп калган уйкаштыкка эмес, интонацияга негизделип, өзгөчө стилистикалык курулушу менен өзгөчөлөнгөн саптар окурманга аларды жөн салды окуп ыткөнгө мнмкннчнлнк бербейт. Акын дал ушул сөздөгн полисемия менен турмуштагы ар кандай чарчатчу кэрннштөрдн, деталдардын ортосундагы гармонияны, нндөштнктн табат да, аларды өзнө төп келген формада берннгө жетишип, ушунусу менен да жаңычыл-модернист акындардын кэрннштнн ыңыраак катары чыгат десек болот.

Акындын —лирикалык менинн сыр жашырбастыгы, чынчылдыгы, окурманга жан досундай ишеничи андан аркы «чарчоо ырларында» улам тереңдеп, улам бир кыры ачылып отурат. Бала кездеги согуштун мншкнлн, анын жнрөктө ыңыраак болуп калган ачуу тагы «Угузуу», «Качкын», «Мээлей», «Дарбаза» аттуу ырларында турмуштун чакан, атнгл кенедей кэрннштөргн аркылуу кез алдына тартылып, аныгында алар кенедей эмес эле зор жана ыңыраак маанилнн нерселер экендиги ачыкталып, сезиминди селт эттирет. Чарчоонун нчнчн ыры экинчи ыр жазылгандын эртеси эле жаралат. Анын да айтууга ооз барбагандай себеби бар экен. Атасы да, энеси да жок, баягы эле Төлөмнш шордуунун эми кичи агасы Курскиде окко учканы белгилнн болот. Мындай адам чыдагыс ачуу кайгыны жнрөктнн тнпкнрнннн чыккан : «Атаны кокуй – наалат шорум менин, эми кайдан кэрөмнн, байкелерим» деген ачуу кыйкырык ошол айылды: мал дебей, жан дебей - баарын чарчатканын акын кыска, бирок окурманды өзн менен кошо кыйкыртчудай эмоционалдык энергияга жеткире жазат. Ырда ашыкча эч нерсе жок. Болгону 28 саптан турган чакан ырда согуштун адам баласына салган кайгысынын каардуу элеси тургандай сезилет. Акын дал ушундай ыкма менен кыска формага терең мазмунду батырууга жетишкен. Ырда бир эле адам эмес бнтнндөй калайык калк тагдыры жатат. Ал эми «Мээлей» деген онунчу ыры 25 саптан туруп, дагы да согуш темасына арналып, анда ар бир сап согуштун азабын ичине камтыйт да, ар бир сап салмактуу идеялык жнк көтөргнп, акындын такшалган, чебер калеминен жаңы тнс, жаңы мааниге ээ болот. Алгач мээлей менен согуштун эч кандай тиешеси жоктой кэрннштн мнмкнн. Акын жеңишти камсыз кылууга салым кошуу аракетиндеги эненин чымырканган, ак пейил мээнетин бир караганда майда кэрннгөн деталдар менен ачып берет. Ырдын «тнн сагаалап сыртта турган» деген алгачкы саптары эле турмуш- шарттын жакшы маанайда ытнп жатпаганынан кабар берет. Мына ошол сагаалап турган тнндө апасы, Нмөт жана лирикалык каарман шишеси жок сокур чыракты кнйгнзнп, кунарсыз нйдө жнн тытып отурушат. Эки

кичинекей бала уйкулары келип, топ этип кулап, уйкуга кетишет. Жалгыз сокур чырак менен отурган эне тннн менен мээлей тнйнп чыгат.

Эртең менен кездн ушалап

Турсам нч жуп мээлей турат.

Фронтко жардам берчн

Нч жуп мээлей.

Сталинградка бара турган нч жуп мээлей (301).

Эшикте сагаалап турган кунарсyz тнн, шишеси жок сокур чырак, эри жок, эки баласын эш туткан эне. Согуш алып келген азаптуу кнндөрднн картинасын тартууга кызмат кылган мындай деталдарды табуунун өзгөчө оңой иш эмес. Ашыкча бир да сөз, бир дагы турмуштук деталь жок. Баары ордунда. Чеберчилик деп мына ушуну айтсак болот. Ушул өңднн эле «Дарбаза» деген ырда фронттон жалгыз уулун кнтнп, ачылган боюнча жабыла элек Саалакундун дарбазасы согуш башка салган кайгылуу турмуштун дагы бир символу болуп калат. Ачылып-жабылбай калган дарбазаларды санаса бир доорго жетет эле дейт акын.

Акын чакан ырларында адамдардын кадимки турмуштагыдай кебете-кешпирин, турпатын тартып салат. Мисалы, Чарчоонун бешинчи «Тегирменчи» деген ырындагы:

көзгө кызыл

кайыш ычкыр

жаргак шымчан киши эле, -

деген кыска саптардан улам жашоодо анча жакшылык көрбөгөн, куу турмуштун азабын тарткан адам көз алдыга келип, эмнеге? деген көмүскө суроо жаратат. Көрсө, Мамыт жездесинин көзгө жөн жерден кызыл эмес экен. Анткени, ал жайдыр-кыштыр ачкыл бозо ичип, тегирмен жайгашкан капчыгайда жалгыз эшегин эш тутуп, жалгыз нй жашайт. Бекеринен ычкыры кайыш, шымы жаргак эмес экен. Булар анын жырлаган турмушу жоктугунан кабар берсе, кыш мезгилинде каарман эшегине шактык эгинин артып Мамыт жездесиникине келгендеги окуя анын кулк-мүнөзүн таасын ачып берет. Каарман тегирменге келсе, тегирменчи өткөн кеп жыгачын кармап, нйднн төрөндө отурган болот. Баш багып жаңы эле киргенде:

Тарс эле кетти.

Бозо куюп отурган Зыйнаш эже

Кулап кетти.

Чекесинен сызылган кан

Сол ууртуна агып жетти. (295)

Бейкапар отурган Зыйнаш эжесинин чекесиндеги сызылган канды көргөн «лирикалык мен» ал кннн денеси, бнчкөн бою жанчылып нйгнө кетти. Бирок, акын «Аялы Зыйнаш эже, Төрөбөгөн киши эле» деген эки сап менен баарын чечмелеп берет. Көрсө, ачуу бозо ичип, жаргак шымын чечпеген, бир колотто жалгыз жашап, аялына кор мамиле жасаган тегирменчиге берген турмуштун жообу ушундай тура. Зыйнаштын бейкннө Мамыттан кордук кнргөнн анын төрөбөй калганы тура. Акын кичинекей ырга ушунчалык оор адам тагдырларын майда деталдар аркылуу кылдат батыра билип, аны натыйжалуу ыкма катары кийинки чыгармаларында өркнндөтнп жнрнп отурат (бул ыкма кийин «Адамдын турмушу» романында мындан да ачыгыраак көрнөт).

Ошентип, "Чарчоонун жнзнчн ырындагы" ар бир ырга ар башка тема коюлуп, ар башка убактагы тнркнн турмуш көрннштөрн менен адам тагдырлары чагылдырылса да, аларды бнчкөн бир чыгарма катары бириктирип турган поэтикалык образ же «лирикалык

каарман » бар. Ал - акындын ʒзн. Бардык окуялар, кʒрннштʒр, сезим-туюмдардын кʒптнстнн палитрасы же акындын сʒзн менен айтканда, "чарчоолордун " баары ʒтʒ баамчыл, ойчул жана сезимтал лирикалык каармандын - акындын жан днйнʒсн менен жнрʒгнн аралап ʒтнп, окурманга да ошол аркылуу жетет. Мындай поэтикалык гармонияга жетишкен акындар сейрек болсо, алардын ʒң залкарларынын бири Омор Султанов ʒкендиги талашсыз чындык.

Колдонулган адабияттар:

1. Артыкбаев К. XX кылымдагы кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек, 2004.
 2. Ибраимов К. Изденннннн зарылдыгы // Кыргызстан маданияты, 1977, -8-сентябрь.
 3. Кыргыз адабиятынын тарыхы. А.Акматалиевдин жалпы редакциясы астында. – Бишкек, 2017. VII том.
- Султанов О. Адамдын турмушун кандайча баштап калдым. – Китепте: О.Султанов. Адамдын турмушу: ыр-роман. –Б, 2017, -296 б.
- Султанов О. Чыгармаларынын кʒпт томдук жыйнагы: Ырлар жана поэмалар. 2-том –
Б.:Турар, 2015.